

UOT: 331.823.4 : 331.82

MAŞINLI XİDMƏT MÜƏSSİSƏSİNİN ƏHATƏ ETDİYİ ƏRAZİDƏ İSTEHSALAT TRAVMATİZMİNİN TƏHLİLİ

O.R. ƏLİYEV, R.T.XƏLİLOV
Azərbaycan Dövlət Aqrar Universiteti

Respublikanın düzən regionları üzrə orta qiymətləndirmə əsasında əmək mühafizəsi xidməti dairəsində olan obyektlərdə əmək şəraiti, mühafizənin vəziyyəti öyrənilmişdir.

Bütün sahələrdə istehsal prosesi zamanı keçən il bədbəxt hadisə qeydə alınmışdır. Müəssisədə istehsal fəaliyyətinin təhlükəsizliyi təhlil edilmiş, travmatizm və xəstəliklərin baş vermə səbəb və şəraiti aydınlaşdırılmış, müəssisəyə dəyən iqtisadi ziyan hesablanmışdır.

Müəssisənin zədələnmə və xəstəliklər üzrə təhlilə əsasən əmək mühafizəsi sahəsində hazırda əlavə tədbirlərin işlənilməsi və həyata keçirilməsi yolları müəyyənləşdirilmişdir.

Açar sözlər: Əməyin mühafizəsi, istehsalat təhlükəsizliyi, xəstəliklər, təhlükəsizlik texnikası, təhlükəsizlik tədbirləri.

Məşələnin aktuallığını nəzərə alaraq respublikanın düzən regionları üzrə orta əmək mühafizəsi göstəricilərinin orta qiymətlərinə əsaslanaraq vəziyyət təhlil olunmuşdur.

Obyekt olaraq şərti müəssisə kimi regionda olan "Aqrotexservis" müəssisəsi nəzərdə tutulur.

Bütün müəssisəyə tabe ərazilərdə taxılçılıq, pambıqçılıq, yemçilik, tərəvəzçilik, bağçılıq və heyvandarlıqla məşğul olunur. İstehsal prosesi zamanı bütün bu sahələrin hər birində bədbəxt hadisə müşahidə olunur.

Müəssisə rəhbərliyi istehsalatda baş verən bədbəxt hadisələrin səbəblərinin təhlilini, kollektivdə baxılmasını təmin edir, həmçinin istehsalat travmatizminin profilaktikası üzrə tədbirlər həyata keçirir.

Müəssisə istehsal fəaliyyətinin təhlükəsizliyinin vəziyyəti keyfiyyət travmatizm və xəstəliklərinin keyfiyyət göstəriciləri, onların baş vermə səbəb və şəraiti ilə müəyyən edilir. Bu zaman bədbəxt hadisələrin səbəb olduğu iqtisadi ziyan da nəzərə alınır [1,2,3].

Aşağıda təhqiq olunan obyektə travmatizmin təhlili verilmişdir (cədv.1.)

Cədvəl 1. İllər üzrə tezlik, ağırlıq və itki əmsallarının paylanması

il	Orta işçi sayı adamlar	Bədbəxt hadisələrin sayı	İş qabiliyyətsizliyi, gün	K _{tezlik}		K _{ağırlıq}		K _{itki}	
				Müəssisə	Rayon	Müəssisə	Rayon	Müəssisə	Rayon
2011	624	7	81	111,2	3,9	11,57	221,6	1129,8	884,2
2012	815	8	96	9,82	2,9	12,0	222,4	1117,8	664,9
2013	966	5	52	5,18	2,7	10,4	225,0	553,8	667,5

1-ci cədvəli təhlil edərkən belə nəticəyə gəlmək olur ki, iş yerlərində travmatizm tezliyi (K_{tezlik}) azalmağa doğru getməsinə baxmayaraq rayon üzrə göstəricidən böyükdür. Bu əmək mühafizəsi xidməti

işlərinin kifayət qədər yaxşı təşkil olunmaması ilə izah oluna bilər. Eyni zamanda qeyd etmək lazımdır ki, travmatizm ağırlığına görə rayon göstəricisindən aşağıdır. Bu isə onu göstərir ki, "Aqrotexservis" obyektlərindəki zədələnmələr az ağırlıqdadır. İş qabiliyyəti itirilmiş günlər son ildə azalmışdır.

Cədvəl göstəriciləri müəssisəyə iş yerlərində istehsal travmatizmini kəmiyyət və keyfiyyətə qiymətləndirməyə imkan verir.

Aylar üzrə bədbəxt hadisə və günlər cədvəl 2-də verilmişdir. Cədvəldən göründüyü kimi ərazidə daha çox bədbəxt hadisələr qış və payız mövsümünə təsadüf edir. Bu isə əməyin sanitar-gigiyena şəraiti ilə birbaşa əlaqədardır.

Cədvəl 2. Aylar üzrə bədbəxt hadisələrin paylaşması

il	A Y L A R											
	yanvar	fevral	mart	aprel	May	iyun	iyul	avqust	sentabr	oktyabr	noyabr	dekabr
2011	3	-	1	-	-	-	-	-	2	1	-	-
2012	2	-	-	2	-	-	-	-	1	-	1	2
2013	1	-	-	-	-	-	1	-	-	2	-	1
Cəmi	6	-	1	2	-	-	1	-	3	3	1	3

Zədələnmə səviyyəsini aşağı salmaq üçün bu aylarda təhlükəsizlik texnikası üzrə əlavə təlimatlar aparmaq lazımdır. Bundan başqa işçilər lazımı alət, tərtibat, xüsusi geyim mühafizə vasitələri ilə təmin edilməlidir.

Təlimatlarda həkim gələcə qədər ilkin yardım üsullarını bacarmağa, yanğını söndürmə üsullarını bilməyə xüsusi diqqət yetirilməlidir.

Zərərçəkənlərin yaşına görə bədbəxt hadisələrin paylaşması cədvəl 3-də verilmişdir. Son illər ən çox bədbəxt hadisə 26...30 yaşında işçilər arasında olmuşdur. Obyektlərdə işçilərin əsas hissəsinin yaşı 31-40 arasındadır.

Cədvəl 3. Yaşa görə bədbəxt hadisələrin paylanması

il	Zədə alanların miqdarı			
	18-2 yaş	26-30 yaş	31-40 yaş	41-60 yaş
2011	2	3	2	-
2012	3	2	2	1
2013	1	2	1	1
Cəmi	6	7	5	2

İstehsalatda bədbəxt hadisələrin baş verməsinə gətirən səbəblərə ərazinin yaxşı saxlanmamasını, mühafizə vasitələrinin, köhnəlməsini, texnoloji prosesin pozulmasını göstərmək olar ki, bu da iş yerində əmək şəraitinin təşkili barədə mütəxəssislərin hərəkətlərində uyğunsuzluğun olmasını bildirir. Bədbəxt hadisələrin əsas səbəbləri cədvəl 4-də verilmişdir.

Cədvəl 4. Bədbəxt hadisələrin əsas səbəbləri

№	Səbəblər	Hadisələrin miqdarı		
		2011-ci il	2012-ci il	2013-cü il
1	Təhlükəsiz texnikası qaydalarının pozulması	3	4	2
2	İş zamanı ehtiyasızlıq	2	2	1
3	İşin qeyriəfəli təşkili	-	-	-
4	İşləyən avadanlığa xidmət edilməsi	2	-	-
5	Avadanlığın nasazlığı	-	-	-
6	İxtisası uyğun gəlməyən işçilərdən istifadə olunması	-	2	2

4-cü. cədvəli təhlil edərkən görürük ki, müəssisədə çalışan işçilərin özləri təhlükəsizlik texnikası qaydalarını pozurlar, öz ixtisaslarına uyğun gəlməyən işlər yerinə yetirirlər. Ehtimal etmək olar ki, bədbəxt hadisələr işçilərin öyrədilmə keyfiyyətinin aşağı olması ilə əlaqədardır.

Günün ayrı-ayrı vaxtları üzrə bədbəxt hadisələrin paylanması cədv.5-də verilmişdir.

Cədvəl 5. Sutkanın saatları üzrə bədbəxt hadisələrin paylanması

il	Sutkanın saatları									
	8-9	10	11	12	13	14	15	16	17	
2011	33	-	-	-	1	-	1	2	-	
2012	33	-	2	-	-	-	-	3	-	
2013	22	-	1	-	-	-	1	1	-	
Cəmi	88	-	3	-	1	-	2	6	-	

Cədvəl 5-dən göründüyü kimi daha tez-tez bədbəxt hadisələr 8⁰⁰-da hələ işçinin işə tam sazlanmadığı vaxt və 16⁰⁰-da işin sonuna yaxın baş verir. Bu vaxta yaxın böyük fiziki yüklənmə nəticəsində işçinin yorğunluğu artmış olur. Bundan başqa işin sonuna yaxın işçi yarımçıq qalmış işi bitirmək istədiyindən diqqətliliyi zəifləyir.

Son təlimatdan keçən vaxta görə bədbəxt hadisələrin paylanması cədv.6-da verilmişdir.

Cədvəl 6. Təlimatdan keçən vaxta görə bədbəxt hadisələrin paylanması

il	Son təlimatdan keçən aylar						
	1-ə qədər	1	2	3	4	5	5-dən çox
2011	3	2	2	-	-	-	-
2012	2	4	1	-	1	-	-
2013	2	1	2	-	-	-	-
Cəmi	7	7	5	-	1	-	-

Cədvəl 6-dan görmək mümkündür ki, son təlimat günündən 1-2 ay keçdikdən sonra bədbəxt hadisələrin sayı artmağa başlayır. Bu onu göstərir ki, təlimat zamanı öyrətməkdə və öyrətmə keyfiyyətində çatışmazlıq olmuşdur. Yenidən işə düzəlmiş, işin spesifikasiyasını və incəliklərini hələ yaxşı bilməyən gənclərə təhlükəsizlik texnikası üzrə təlimatlar bütün qaydaları ilə yerinə yetirilməlidir. Vaxtında təlimatın keçirilməsi zədələnmələrin sayının artmasında özünü göstərmiş olur.

Aparılmış təhlil göstərir ki, tədqiq olunan obyektə hazırkı dövrdə keçən illərə nəzərən travmatizmin tezlik əmsalı, ancaq travmatizmin ağırlıq əmsalı isə hələ stabil yüksək olaraq qalır.

İnsan sağlamlığı əvəzolunmaz dəyər olub həyat keyfiyyətini müəyyən edir. İstehsalat amillərinin müxtəlif peşə sahiblərinin sağlamlığına təsirini öyrənmək üçün ən əlverişli üsul əmək şəraiti və ağırlığından asılı olaraq müvəqqəti olaraq işçinin xəstələnmə əmək qabiliyyətini itirməsi hadisəsinin təhlili sayılır.

Xəstələnmə göstəricisinin təhlili cədv. 7-də verilmişdir.

Cədvəl 7. Xəstələnmə göstəricilərinin təhlili

il	orta işçi sayı, adam	Xəstələnmələrin miqdarı	İş qabiliyyətsizliyi olan günlərin sayı, gün	K _{tezlik} xas	K _{ağırlıq} xas	K _{fiziki} xas
2011	624	365	3285	58,49	9,0	526,41
2012	815	523	4756	64,17	9,1	583,95
2013	966	697	6287	72,15	9,1	656,57

Obyektlərdə ilbəil işçilərin xəstələnmə hallarının artması müşahidə olunur. Bu, işçi yerlərində əmək şəraitinin qənaətbəxş olmaması (yelpəkənlik, bina daxilində aşağı temperatur) ilə izah oluna bilər. Sonra sümük-əzələ sistemi xəstəlikləri gəlir ki, bu da ağır və yaxud yeknəsək işlərin olması ilə əlaqədardır.

Aydın şəkildə xəstəliklərin tezlik və ağırlıq əmsallarının artması müşahidə olunur. Bu isə xəstəliklərin profilaktikasının olmamasını göstərir. Qeyd etmək lazımdır ki, insanların xəstələnmələri yalnız istehsal sferası ilə əlaqəli deyildir.

İşçilərin həyat səviyyəsinin və gəlirlərinin aşağı düşməsi, həmçinin yaxın perspektivliliyi itirməsi orqanizmin xəstəliyə dayanıqlılığını itirir.

Xəstələnməyə və zədələnməyə görə maddi itkilər cədv.8-də verilmişdir.

Cədvəl 8. Xəstələnməyə və zədələnməyə görə maddi itkilər, min man.

İtkilər	2011	2012	2013
zədələnmələrdən	1,02	1,19	1,49
Xəstələnmələrdən	93,84	94,72	102,17
Cəmi	94,86	95,91	103,66

Cədvəldən göründüyü kimi xəstələnməyə görə maddi itkilər zədələnməyə görə olan itkilərdən xeyli çoxdur və artmağa meyillidir. Rəqəmlər çox yüksəkdir və hər il artır.

Hesab etmək olar ki, aşağıdakı təşkilati-texniki tədbirlər müəssisəsinin müəyyən qədər maddi itkilərini azalda bilər.

Tədqiq olunan istehsal obyektləri üzrə məlumatların təhlili göstərmişdir ki, müəssisə üzrə əmək şəraiti təkmilləşmə tələb edir. Müəssisəyə daxil olan obyektlərdə avadanlıqların 60%-i köhnəlmişdir və istehsalın texniki səviyyəsinin artırılmasına ehtiyac vardır. Məhz yeni, müntəzəm texnologiyaların tətbiqi, istehsalat proseslərinin mexanikləşdirilməsi və avtomatlaşdırılması, yeni növ xammal və materiallardan istifadə olunması, məmulatın konstruktiv və texniki xarakteristikasının dəyişdirilməsi istehsalatın texniki səviyyəsinin yüksəldilməsinə xidmət etmiş olur.

Sosial müdafiə fondunun vəsaiti hesabına hər il yaxşı işçiləri göndəriş vəərəqi ilə sanator-kurort müəssisələrinə göndərmək lazımdır.

Daha təhlükəsiz əmək şəraiti təmin etmək, travmatizm və xəstələnmə hadisələrini azaltmaq və bədbəxt hadisələrin qarşısını almaq məqsədi ilə aşağıdakı tədbirlərin həyata keçirilməsi təklif olunur:

- təhlükəsizlik texnikası üzrə təlimat və tələblərin yerinə yetirilməsinə nəzarəti yaxşılaşdırmaq;
- işçi yerlərinin təşkilini yaxşılaşdırmaq, onların texnoloji tələbat əsasında dəstəkləndirmək;
- əmək mühafizəsi və təhlükəsizlik texnikası üzrə fəhlələrə kursların keçirilməsinə xüsusi diqqət yetirilsin;
- elektrik qurğuları yükqaldırıcı maşınlarla xidmət göstərən personalın təhlükəsizlik texnikası üzrə biliklərini yoxlamaq;

- avadanlıqlarda zədələnmələrə səbəb ola biləcək konstruktiv çatışmazlıqları aradan qaldırmaq;
  - avadanlıqların çəpərləyicilərinin və qoruyucu texnikasının etibarlılığını artırmaq üzrə işlər görmək;
  - yükqaldırıcı maşınlar üçün məcburi sınaqların keçirilməsinə təmin etmək;
  - elektrik qurğularının xəbərdaredici-planlı təmir qrafikinə yerinə yetirilməsinə nəzarəti həyata keçirmək;
  - avadanlıqların torpaqlayıcılarının, elektrik qurğularının, aparatların, müəssisənin elektrik şəbəkəsinin izolyasiyalarının müqavimətinin ölçülməsinə həyata keçirmək, normalara uyğunluğunu barədə vaxtında sənəd tərtib etmək;
  - aşkar edilmiş bütün çatışmazlıqlar barədə dərhal baş mühəndisə məlumat vermək, onların aradan qaldırılması üzrə tədbirlər həyata keçirmək;
- Müəssisədə əmək mühafizəsi üzrə tədbirlər üçün vəsaitin artırılmasına ehtiyac vardır. Bununla belə qeyd etmək lazımdır ki, bu işlər respublika əmək mühafizəsi və əhəlinin sağlamlığının möhkəmləndirilməsi proqramı tərəfindən maliyyə ayrılır, dövlət, bələdiyyə və özəl sağlamlıq sisteminin inkişafı üzrə tədbirlər, insan sağlamlığının möhkəmləndirilməsinə, ekoloji və sanitariya-epidemioloji şəraitin yaxşılaşdırmasına kömək göstərən fəaliyyət daim diqqət mərkəzində saxlanılır.

ƏDƏBİYYAT

1. Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası. – 1995. 2. İstehsalatda baş verən bədbəxt hadisələrin təhqiqi və uçota alınması qaydalarının təsdiq edilməsi haqqında Azərbaycan Respublikası Nazirlər kabinetinin Qərarı. – Bakı. 28.02.2000. 3. Северный А.Э., Коллин А.В. и др. Обеспечение безопасности при техническом сервисе, сельскохозяйственной техники. – М.: ФПИУ «Росинформагромах», 2001. – 408с. 4. Радионов М.С., Халин Е.В. Автоматизированная система анализа производственного травматизма в сельском хозяйстве. – Орел: ВНИИОТ, 2001. – 52с. УДК 331.823.4: 331.82.

Анализ производственного травматизма на территории обслуживания предприятия механизированной службы О.Р.Алиев, Р.Т.Халилов

На основе оценки по средним значениям низменных регионов республики изучено состояние охраны труда в объектах сферы обслуживания предприятиями Агротехсервиса.

Хозяйственная деятельность зоны обслуживания предприятия включает зерноводство, хлопководство, кормоводство, овощеводство, садоводство и животноводство. Зарегистрированы несчастные случаи во всех производственных процессах за период 2011-2013гг. Анализирована производственная безопасность, выявлены причины и условия травматизма и заболеваемости, а также рассчитаны экономические потери.

На основе анализа травматизма и заболеваемости определены пути и дополнительные мероприятия по технике безопасности в предприятиях.

Ключевые слова: Охрана труда, безопасность производства, травматизм, заболеваемость, техника безопасности, мероприятия безопасности.

The Analysis of the Industrial Traumatism in the Terrain of Machine Service Enterprises O.R.Aliyev, R.T.Khalilov

The current article covers the issues of labor condition and the state of its security in the terrain of labor protection service enterprises on the base of the average evaluation on lowland regions of the Republic.

In the areas detached to the enterprise the people are engaged with the growing of wheat, cotton, fodder, vegetables, horticulture and animal husbandry. During the process of production several accidents happened in all spheres last year. From this point of view a grounded research has been carried out on the issues of the security of the production process, the cause and conditions of traumatism and morbidity cases and the economic loss of the enterprise as well.

On the base of the analyses over the injury and morbidity cases of the enterprise new ways and methods have been defined.

Key words: labor protection, industrial security, morbidity cases, safety measures, safety appliances